

www.archeologia.com.pl

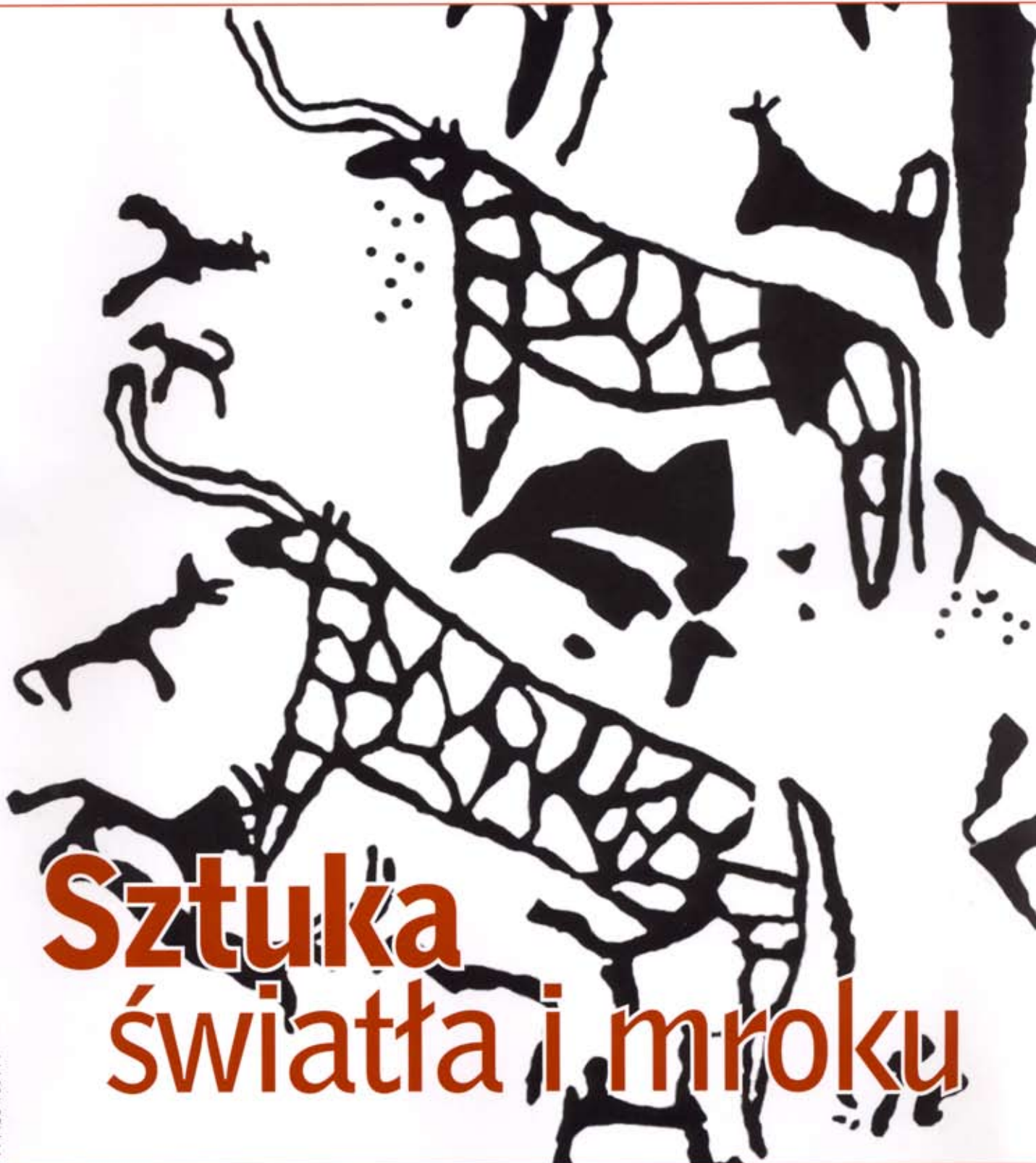
nr 01/2010 cena 12,50 zł (VAT 0%)

ARCHEOLOGIA

W Y D A N I E S P E C J A L N E

ŻYWA

O A Z A K O B I E T • B E Z C E N N E N A A N T Y P O D A C H

Sztuka światła i mroku

Ciepły dotyk malarza	4
Światło w jaskini	10
Język skandynawskich rytów	22
Oaza kobiet	26
W Tassili-n-Ajjer	34
Strażnicy sztuki z Ait Quazzik	38
Bezcenne na antypodach	42
Zwierciadło Chin	50
Żywe skały w Nowym Meksyku	55
Szamani z doliny Sarmishsaj	56
O sztuce plejstocenu	64

Światło w jaskini

10.

Ludzie paleolitu udawali się do głębokich jaskiń, aby tworzyć w nich malowidła. Samowolnie zapuszczali się do podziemi – królestwa duchów i zmarłych. Iść pod ziemię równało się zlekceważeniu lęków przodków. I świadomości, że wizyta w świecie mrocznych sił wiąże się z ich spotkaniem. Sztuka naskalna epoki paleolitu, zwana „sztuką jaskiniową”, cieszy się światową sławą. Jak dotąd odnaleziono jej przejawy w ponad 350 miejscach w Europie, rozsianych od Półwyspu Iberyjskiego aż po Ural. Prawie połowa tych stanowisk znajduje się we Francji.

Język skandynawskich rytów

22.

Na płaskich powierzchniach skał wyświeconych przez wiatr i mróz prahistoryczni mieszkańcy Skandynawii ryli wizerunki losi, łodzi, Słońca, toporów i ludzi. Kilka tysięcy lat później archeolodzy starają się znaleźć klucz, który pomoże wydobyć treści z chaosu znaków i symboli. Skandynawia jest jednym z najważniejszych obszarów występowania sztuki naskalnej w Europie. Są to głównie rytzy, chociaż na terenie Norwegii, Szwecji i Finlandii spotyka się także nieliczne malowidła.

W Tassili-n-Ajjer

„RYDWAN” – MALOWIDŁO NASKALNE W TASSILI

Tassili-n-Ajjer to nazwa dobrze znana każdemu badaczowi pradziejowej sztuki naskalnej. Oznacza ona rozległy płaskowyż piaskowcowy, położony w południowo-wschodniej części Algierii tuż przy granicy z Libią. Jest to zarazem największe w skali światowej – zarówno pod względem obszaru, jak i bogactwa – skupisko pradziejowych i wczesnohistorycznych malowideł i rytów. Wykonywano je przez kilka tysięcy lat, prawdopodobnie już od końca plejstocenu (pierwsze ryte przedstawienia wielkich zwierząt łownych) aż do czasów nowożytnych (schematyczne malowidła związane z problematyką karawan wielbłądów).

Cykl rozwojowy sztuki Tassili składa się z kilkunastu faz o zróżnicowanej tematyce i technice artystycznej. Dla archeologa szczególnie ciekawy i cenny poznawczo jest ten etap jej rozwoju, który odpowiada w ogólnej ewolucji kultury saharijskiej epoce neolitu, tj. przejściu od gospodarki myśliwskiej do hodowli bydła i innych gatunków zwierząt. Próż wizerunków zwierząt dzikich i udomowionych, powstawały w tym okresie malowidła i rytury ilustrujące szereg zajęć ówczesnej ludności – polowanie, walkę, czynności gospodarcze, sceny z życia domowego itp. Te obiekty sztuki, nierzadko o wysokich walorach artystycznych, umieszczano z reguły na ścianach utworzonych przez erozję wnęk skalnych, tzw. schronisk (franc. „abri”). Liczba malowideł i rytów nie jest znana nawet w przybliżeniu, gdyż nie spenetrowano dotąd całego obszaru masywu Tassili. Wiadomo jedynie, że jest ona ogromna. Szacuje się ją na dziesiątki, a może nawet na setki tysięcy. Pewne partie masywu penetrowała w latach 1956-60 ekspedycja francuska pod kierunkiem Henri Lhotea; za pośrednictwem licznych publikacji naukowych, popularnych i albumowych tego badacza, sztuka Tassili stała się szeroko znana w świecie.

Po uzyskaniu przez Algierię niepodległości w 1960 r., na terenie gór Tassili-n-Ajjer powstał park narodowy. Ochroną objęto zarówno bezcenne obiekty sztuki naskalnej, jak i unikalny krajobraz starego masywu piaskowcowego, silnie pociętego wąwozami i dawnymi dolinami rzecznyymi (erozja wodna i wietrzna). W 1977 r. dyrekcja Biura Parku Narodowego Tassili (Office du Parc National de Tassili – OPNT) zgłosiła zapotrzebowanie na współpracę z archeologami polskimi nad systemem inwentaryzacji obiektów sztuki naskalnej i stanowisk archeologicznych w Tassili, co znalazło wyraz w protokole o współpracy kulturalnej i naukowej

Pierwsze kroki w dziedzinie badań nad sztuką naskalną polscy archeolodzy stawiali na Saharze w Tassili-n-Ajjer. Tam na początku lat 80. XX wieku działała polsko-algierska misja badawcza. Jej osiągnięcia przeszły już do historii i stały się inspiracją do kolejnych rodzimych ekspedycji w różne zakątki świata.

ANDRZEJ PRINKE

„POLOWANIE” – MALOWIDŁO NASKALNE

między ówczesną Polską Rzeczpospolitą Ludową i Algierską Republiką Ludowo-Demokratyczną z lat 1980-1981. Po zgłoszeniu przez Muzeum Archeologiczne w Poznaniu gotowości podjęcia takiej współpracy, przeprowadzono wspólnie ze stroną algierską dwie kampanie badawcze (XI/XII 1980 r. i X/XI 1981 r.)

UCZESTNICY EKSPEDYCYJ PRZY WIECZORNYM OGNISKU

Pierwsza z nich, o charakterze wstępnym, polegała na dwutygodniowych badaniach rekonesansowych w środkowej części masywu. Ekspedycją kierował dyrektor OPNT, Sid-Ahmed Kerzabi, a ze strony polskiej w jej skład wchodził doc. dr hab. Lech Krzyżaniak. Rozpoznano kilkaset zespołów sztuki naskalnej, występujących na odcinku ok. 200 km wzdłuż trasy Zaouatallaz-Dider-Ikheirkhein-Ighassane-Zaouatallaz, a ponadto zinwentaryzowano kilkadziesiąt stanowisk archeologicznych, położonych w pobliżu schronisk skalnych (pozostałości obozowisk i miejsca pochówku).

Druga kampania badawcza miała charakter stacjonarny. Przeprowadzona w końcu 1981 r. przez trzysobowy zespół polski (doc. dr hab. Lech Krzyżaniak – kierownik zespołu, dr Andrzej Prinke – archeolog-dokumentalista i mgr Jerzy Nowakowski z Muzeum Narodowego w Poznaniu – fotograf-dokumentalista), pracujący w składzie ekspedycji algiersko-polskiej. Prace polegały na pełnej, szczegółowej inwentaryzacji, według uprzednio przygotowanego systemu, wszystkich zespołów sztuki naskalnej i stanowisk archeologicznych na wybranym terenie próbnym tj. w grupie skal Sefar.

Znajdujące się tam malowidła, w większości ze starszych faz rozwojowych sztuki saharyjskiej (style „okrągłych głów”, i „hodowców bydła”), należą do

„TANCERKI” – MALOWIDŁO NASKALNE

najcenniejszych w całym Tassili. Ogółem zespół polski zinwentaryzował ok. 20 zespołów sztuki i ok. 20 stanowisk archeologicznych oraz wykonał całość dokumentacji fotograficznej i topograficznej dla wszystkich (ok. 50) obiektów sztuki, opracowanych przez ekspedycję. Po powrocie do Algieru, polscy badacze wykonali całość dokumentacji w jęz. francuskim oraz opracowali projekt katalogu obiektów obu kategorii opartego na kartach perforowanych wraz z odpowiednim kodem numerycznym. Po wprowadzeniu do pierwotnego systemu inwentaryzacji koniecznych korekt, wynikłych z praktycznych doświadczeń terenowych, opracowano i powielono tymczasowe sprawozdanie z powyższych badań, mające jednocześnie charakter podręcznika metodycznego do problematyki inwentaryzacji sztuki naskalnej.

Pomimo znaczących rezultatów pierwszych dwóch misji kolejne badania w Tassili nie doszły do skutku, na co wpływ miała zmieniająca się sytuacja społeczno-polityczna najpierw w naszym kraju, a później w Algierii. Z czasem z poznańskiego muzeum wyruszyły na Saharę kolejne misje. Tym razem celem ich badań była oaza Dachla w Egipcie. Zapoczątkowany tam projekt trwa po dziś dzień. □

Autor zdjęć:

JERZY NOWAKOWSKI

„WIELKI BÓG”

O autorze:

ANDRZEJ PRINKE

jest archeologiem, pracującym w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu. Specjalizuje się m.in. w tworzeniu praktycznych narzędzi informatycznych dla potrzeb archeologii. Uczestnik algiersko-polskiej ekspedycji do Sefar w masywie Tassili-n-Ajjer (Algieria) w 1981 r. pod kierunkiem prof. Lecha Krzyżaniaka.